הלכה · משנה תורה · מפרשים · שורשי הים · ספר זמנים

שורשי הים על משנה תורה, הלכות תעניות

רבי יצחק מאיו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שורשי הים על משנה תורה, הלכות תעניות

רבי יצחק מאיו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שורשי-הים-על-משנה-תורה-הלכות-תעניות/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק ה 4
הלכה ה 4
הלכה ו 14

פרק ה

הלכה ה

שורש דין תענית י"ג באדר **ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בי"ג באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן כו'**. ע"כ. נ"ב הרא"ש ז"ל בריש מגילה כתב בשם ר"ת ז"ל דיש סמך לתענית זה מדאמרי' בגמרא י"ג זמן קהלה לכל היא פי' שהכל מתקבצים לתענית אסתר ובאים לעיירות לומר סליחות ותחנונים לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכים רחמים ומה שאנו מקדימים התענית ליום ה' כשחל במ"ש ולא עבדינן ליה בע"ש נמצא בתשו' הגאונים לפי שרגילין בתענית זה להרבות בסליחות ותחנונים ולא יתכן לעשות כן בע"ש לפי שלא יוכל לטרוח לכבוד השבת עכ"ל וכ"כ הטור בסי' תרפ"ו ס"ד יע"ש.

וראיתי להרב"ח שכתב וז"ל משמע דוקא הכא אין להתענות מפני שמרבין בסליחות הא לא"ה שרי וכ"כ לעיל סימן רמ"ט אבל לפי מ"ש ה"ה ז"ל כאן משמע דטעמו הכא כיון דתענית זה נדחה מזמנו כו' והא דקי"ל הלכתא מתענה ומשלים היינו כשבא זמנו הקבוע לו כו' עכ"ל. והנה זה שדקדק מדברי ה"ה ז"ל כן דקדק ג"כ מרן החבי"ב בסימן זה ותמה על מוהרי"ל ז"ל בתשו' שנסתפק בזה אם היו דוחים התענית מע"ש אף בזמן שהיה חל זמנו הקבוע בע"ש יע"ש וכ"כ ג"כ בפשיטות מרן מלכא מוהרח"א בס' מ"ק בדין זה יע"ש וע' ג"כ בס' אור יקרות בליקוטיו דס"ג ע"א יע"ש.

ואני אומר דזה גרם להם להרבנים הנז' לדקדק כן מדברי ה"ה ז"ל מפני שלא ראו דברי הגאונים עצמם דמתשו' אחת לבני מתיבתא שהובאה במדרש תנחומא פרשת בראשית וגם מדברי השאלתות דרב אחאי גאון בס"פ ויקהל מבואר בהדייא דס"ל דאף בזמן שהיה חל התענית די"ג בע"ש היו דוחים אותו ליום החמישי שהם ז"ל פירשו יום הכניס' דמתני' יום התענית וכתבו די"א וי"ב וי"ג היינו כשחל י"ד בע"ש ובשב' ובמ"ש וכשחל בשבת לזמן הראשוני' אע"פי שע"ש הוא זמן התענית הקבוע היו דוחים אותו ליום החמישי שהוא י"ב משום דכיון דמרבינן בסליחות אתו לאמנועי מכבוד שבת יע"ש והן הן דברי הטור ז"ל ואין ספק לע"ד שזה ג"כ דעת ה"ה ז"ל מאחר שסיים וכתב שכן כתבו הגאונים ז"ל ומה שביאר הטעם משום דכיון דאידחי אידחי דמשמע שאם היה זמנו הקבוע בע"ש לא היו דוחים אותו לא כת' כן אלא מפני שהוק' לו משאר תעניות חוב שאין דוחי' אותם מערב שבת לזה כתב דשאני הכא שאינו זמנו הקבוע דאפי' בשאר תענית חובה דינא הכי וכיון דאידחי אדחי ומפני שבזמן הזה לא יחול תענית אסתר בערב שבת בזמנו הקבוע לא הוצרך לבאר יותר ולומר דתענית אסתר שאני שמרבים בו בסליחות ודוחין

אותו אפי' מזמנו הקבוע כיון דלא נפקא לן מידי השתא בזמן הזה כו' ונתן הטעם הפשוט דשייך אפילו בשאר תענית חובה דכיון דאידחי אידחי תדע לך שכן הוא שהרי באותה תשובה דבני מתיבתא כשבאו לפרש הטעם כשחל י"ד באחד בשבת שדוחים התענית לי"א כתבו סתמא שלא היו מתענין בע"ש מפני כבו' שבת וכשבאו לפרש הטעם כשחל י"ד בשבת שדוחין התענית מע"ש כת' משום דעיקר התענית סליחות ותחנונים ואתי לאמנועי מכבוד שבת יע"ש.

ואין ספק שמה שלא כתבו כן כשחל י"ד באחד בשבת הוא מפני דהתם בטעמא כל דהו דחינן ליה מע"ש וכיון דאידחי אידחי ואפילו אינם מרבים בסליחות אמנם כשחל י"ד בשבת דע"ש הוא זמן התענית הקבוע הוצרכו לפרש הטעם דמה שדוחים התענית הזה מע"ש טפי משאר תענית חוב' הוא משו' דמרבים בו בסליחות ורחמים וזה ברור ושוב ראיתי להרב עדות ביהוסף ח"ב סימן מ"א שכתב כן יע"ש.

הרי דאפילו דס"ל לבני מתיבתא שדוחי' התענית מע"ש אפילו כשהיה חל בזמנו הקבוע אפילו הכי פירשו הטעם כשדוחין אותו מע"ש שלא בזמנו הקבוע משום דכיון דאידחי אדחי והן הן דברי ה"ה ז"ל בשם הגאונים ושלא כמו שדקדקו מדבריו הרבנים הנז' כן נר' לע"ד.

וראיתי להרב עדות ביהוסף ז"ל בתשוב' הנז' נתקשה הרבה בפי' דברי תשובת בני מתיבתא הלזו עד שפירשה בפי' זר ודחוק מאד כיע"ש ולע"ד נראה דה"פ כי השואלים היו סוברים דפי' יום הכניסה דמתני' היינו כמו שפרש"י דכל שני וחמישי שמתכנסים בני הכפרים והעיירות לקריאת התורה ולבא לב"ד ומפני שבני הכפרים אין בקיאין בקריאת המגילה הקלו עליהם שיקראנה להם אחד מבני העיר בשני ובחמישי שהוא יום הכניסה שלהם בין יושבים בתענית אסתר ובין שאינן יושבים בתענית וגם השואלים היו מפרשים הא דקאמר ר"י בברייתא אימתי כו' אבל עכשיו שהכל מסתכלין בה אין קורין אות' אלא בזמנה שהכונה שעכשיו מסתמא הכל בקיאי' בקריאת' ואין צורך להם שיקראנ' להם א' מבני העיר ופי' מסתכלין בה היינו שמסתכלין במגילה ובקיאין בקריאתה קאמר ועל זה שאלו אי הלכה כת"ק או כר"י והשיבו להם בני המתיבתא דבין לרבנן ובין לר"י אין קורין אותה אלא בזמנה כו' כלומר לא כמו שאתם סוברים דלת"ק הכפרים קורין את המגילה שלא בזמנה אפילו לא היו מתקבצים בשני ובחמישי להתענות תענית אסתר אלא אף לת"ק לא התירו להם אלא כשמתקבצים לתענית אסתר בין אם נתקבצו בכפרים שלהם או בעיירות וזהו פי' דיום הכניסה דמתני' ואזלי ומפרשים כולה מתני' שיבא התענית בי"א ובי"ב ובי"ג והיינו כשחל י"ד בע"ש יבא התענית בי"ג

וכשחל י"ד בשבת אז יבא התענית בי"ב וכשחל י"ד באחד בשבת יבא התענית בי"א מפני שתענית זה לא היו מתענין בערב שבת לא כשחל בזמנו ולא כשחל שלא בזמנו וכ"כ ג"כ בשאלתות ס"פ ויקהל דפי' יום הכניסה דמתני' היינו יום התענית וי"א וי"ב וי"ג היינו כשנדחה התענית ליום חמישי וכמ"ש בתשובה זו שבמדרש תנחומא.

וראיתי בחי' הרב המאירי ז"ל למגילה די"ב ע"ב שכתב וז"ל ובשאלתות פירש יום הכניסה יום התענית שהיו מתכנסים בעריהם ושמא תאמר תינח בי"ג אבל י"ב וי"א היאך היו מקדימים בהם פרשוה כשחל י"ד באחד בשבת שיש מתעני' בע"ש דהרי י"ב ויש מקדימין לחמישי בשבת והרי י"א כו' ואין הדברים נראין לפרש כן שלא היתה משנתינו פוסקת בתענית ע"ש אם אסור ואם מותר עד שתייעד זמן לאחד המנהגות עכ"ל: ותמהני היכן מצא הרב ז"ל בדברי השאלתות שפי' למשנתינו לפי המנהגו' שאחד הרואה דברי השאלתות שם יראה בהדייא שפי' משנתינו כולה בחדא מחתא ומשום דאין מתעני' תענית זה שמרבים בו בסליחות ורחמים כשחל בע"ש בין בזמנו הקבוע ובין שלא בזמנו הקבוע בהכי אשכח י"א וי"ב וי"ג ביום התענית לא מפני שתלוי במחלוקת המנהגות כמ"ש הרב המאירי ולא מצאתי רמז מזה כלל בדברי השאלתות וצ"ע.

איברא דאיכא למידק לשיטת הגאונים הלזו שכתבו דמאי יום הכניסה יום התענית א"כ כשחל י"ד בב' ובה' היכי קתני מתני' דכפרים קורין בו ביום ולמה לא היו קורין אותה בי"ג שהוא אחד בשבת או ד' בשבת וכמו כן קשה מדתנן אמר ר' יאודה אימתי בזמן שנכנסין בשני ובה' כו' דלפי שיטה זו דיום הכניסה היינו יום התענית מאן דכר שמיה דב' וה' והכי הול"ל אימתי בזמן שנכנסים לתענית. וכמו כן קשה מהא דפריך הש"ס בדף ד' ע"ב למימרא דתקנתא דכרכין הוא כו' והא תנן חל להיות בב' כו' ואם איתא לקדמו ליום הכניסה כו' ומשנינן הו"ל עשרה ועשרה לא תקינו רבנן והדר פריך ת"ש חל להיות בה' כו' ואם איתא לקדמו ליום הכניסה די"א הוא ומשנינן מיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן יע"ש ולפי שי' הגאונים הנז' דיום הכניסה היינו יום התענית והוא יום י"ג מאי קאמר הו"ל עשרה דעשרה מאן דכר שמיה והא עיקר הקושייא היא דלקדמו ליום א' בשבת שהוא יום הכניסה של התעני' וכמו כן ק' מהא דקאמר עוד הש"ס ואם איתא לקדמו ליום הכניסה די"א הוא ולפי שיטתם י"ג הוא ולא י"א ועוד מאי האי דקאמר מיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן והלא לפי שיטתם אין כאן אלא יום כניסה אחד לבד שהוא יום התענית ומאי יום הכניסה ליום הכניסה דקאמר ואולי אפשר דאף הגאונים אזלי ומודו דיום שני וה' סתם דעלמא מיקרי יום הכניסה מפני שמתכנסי' בהם ג"כ בני הכפרים בכפרים שלהם או בעיירות בקרי' התורה ולהרבות בתחנונים מפני שהם

ימי רחמים אלא דמשמע להו להגאונים דיום הכניסה דמתניתין היינו כניסה של תענית ואפילו כשחל בג' ובד' ולשיטתם ז"ל נמי לא התירו חכמים להקדים לכפרים בכניסה של תענית אלא דוקא כשחל י"ד בא' מהימים שאינן כניסה של תורה דשני וחמישי אלא דוקא כשחל י"ד בשלישי או בד' או בע"ש אז הוא דהתירו להם להקדים ולקרות ביום כניסת התענית שהוא יום י"ג דמכניסה לכניסה לא דחינן ומשו"ה קתני מתני' כשחל י"ד בשני ובה' אף הכפרים קורין אותה בו ביום דאין דוחין אותה ליום הכניסה של תענית אמנם כשחל בג' או ברביעי קתני שהכפרים מקדימין ליום הכניסה דהיינו יום התענית שהוא בב' או בשלישי כיון דבי"ד ליכ' כניסה לכפרים לקריאת התורה: והשתא ההיא דאמר ר' יאודה אימתי בזמן שנכנסים בב' ובה' יום כניסתם לתענית קאמר ונקט שני וחמישי דוקא מפני שי"א וי"ב וי"ג שהם ימי הקדימה לכפרים על הרוב יבא בשני ובחמישי אע"ג דכשחל בד' הכניסה הוא בג' מ"מ לא שכיח כולי האי ודוק והשתא אפשר ליישב נמי ההיא דפריך הש"ס למימרא דתקנתא דכרכין כו' והא תנן חל להיות בב' כו' ואם איתא לקדמו ליום הכניסה כו' ומשנינן הו"ל עשרה כו' כלומר דבשלמא אם תקנת הקדימה היה שלא להטריח לבני הכפרים ליכנס לקריאת המגילה ביום שאינן רגילין ליכנס בלא"ה ניחא שלא תקינו להקדים אלא ביום כניסתן לתענית ודוקא כשחל י"ד ביום שאינן רגילים ליכנס בלא"ה לקריאת התורה כגון בא' בשבת ובע"ש ובשלישי אבל כשחל י"ד ביום שרגילים ליכנס לקריאת התורה בלא"ה לא התירו להם להקדים כיון דס"ס ביום פורים נכנסי' לקריאת התורה ורגילים הם ליכנס בו אמנם אם תקנתא דכרכין הוא הו"ל לחכמים לתקן שביום הכניסה שקודם פורים שהוא כשחל פורים בב' שהוא יום כניסה לקריאת התורה יקדימו הכפרים לקרות אפי' בה' שלפניו כ"ש ביום התענית משום דתקנתא דכרכין וע"ז שני הש"ס דביום ה' שלפניו הו"ל עשרה ועשרה לא תקינו רבנן ושפיר הוה מצי להקשות עדיין דלקדמו ליום כניסה התעני' אלא משום דבעי לאלומי פירכיה דפריך מעיקרא דלקדמו אפי' ביום כניסה של קריאת התורה ואפילו קודם י"ג הדר פרי' לי' מדתנן חל להיות בה' דלקדמו ליום ב' שהוא י"א ושני ליה דמיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן. כלומר דלא חזו רבנן תקנתא דכרכין אלא היכא דחל י"ד ביום שאינן רגילין להתקבץ בני הכפרים לקרי' התורה וכיון דבלא"ה לא אתו בי"ד הניחום במלאכתם והקלו עליהם משום תקנתא דכרכין כיון דהן בלא"ה ממנעי ולא אתו אבל כשחל י"ד ביום שרגילין לבא ולא ממנעי בלא"ה לא חשו רבנן לתקנתא דכרכין אפילו ביום כניסתן לתענית שהוא י"ג וחייבין לקרותה בי"ד שהוא זמן קריאתה לכל העולם כנלע"ד ביאור סוגייא זו לדעת הגאונים אע"פ שלא ימלט קצת מן הדוחק ועיין

להר"ב פר"ח שהביא דברי ר"ח במה שפי' י"ג זמן קהלה לכל שהוא יום התענית כו' והק' עליו מדתנן חל להיות בשלישי או בד' כפרים מקדימין ליום הכניסה דהיינו יום שני כו' ועיין להר"ב בני חיי ז"ל שהק' כן בשם מוהרד"י ותרצה והוא ז"ל דחה תירוצו יע"ש ומה שיש לעמוד בדבריהם עיין בספר אור יקרות בליקוטיו דס"ג ע"ב יע"ש. ועפ"י האמור בכוונת דברי הגאונים ממילא נתיישבו דברי ר"ת ז"ל שדבריו הם דברי הגאונים הנז' ודו"ק.

והנה ראיתי בשאלתות דרב אחאי ז"ל בס"פ ויקהל שכתב וז"ל בזמן חכמי' הראשונים שהיו בקיאין בחשבון מולד הלבנה ובדקדוקי סוד העיבור היה יום ערבה בא בשבת ופורים בשבת ומקרא מגילה בשבת ומוציאין לולב בשבת ותוקעין שופר בשבת שחל ר"ה להיות בו. אבל היום שאין חכמים בקיאין בחשבון תולדות הלבנה ובדקדוקי סוד העיבור גזרו חכמים שלא להוציא לולב בשבת לברך בו ואפילו בבית וכן בשופר וכן במגילה אמר רבה גזירה שמא יטלנה בידו ויעבירנה ד"א בר"ה עכ"ל וק"ל טובא דממ"ש בתחילת דבריו דבזמן חכמי' הראשו' היה בא יום ערבה בשבת כו' משמע דעכשיו מפני שאין אנו בקיאין בחש' ובדקדוקי סוד העיבור הוא דאינו בא יום ערב' בשבת ולא יום פורים דהיינו יום י"ד בשבת כדקי"ל לא זב"ד פורים ולא אד"ו ר"ה כו' וא"כ בזמן המשנה ששנינו חל להיות בשבת עכ"ל שהיה בזמן שהיו בקיאין בח' כו' וא"כ בזמנם ודאי שהיה מקרא מגילה בזמנה כמו שסיים וכתב ומ"מ בזמנה כו' ואם הדבר כן ק' שהרי שנינו חל להיות בשבת כפרים ועיירות קורי' ליום הכניסה ולפי דבריו ז"ל למה להו להקדים ליום הכניסה הו"ל למיקרי אותה בזמנה בשבת כיון שהיו בקיאין בחשבון ובדקדוקי סוד העיבור והרי הוא ז"ל סיים וכתב דעכשיו מפני שאין אנו בקיאין בחש' גזרו בשופר ולולב ומגילה שמא יטלנה בידו. ותו ק"ט דמבואר מדבריו דשופר נמי השתא הוא דמשום דלא בקיאינן בחשבון לא דחי שבת אבל בזמן חכמים הראשונים הוה דחי שבת וקש' שהרי שנינו י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה כו' הרי שאפי' בזמן המקדש שהיו סנהדרין בקיאין בחש' לא היה שופר דוחה שבת אלא במקדש שאין שבות במקדש אבל במדינה אסור משום גזירה דרבה כדאיתא התם ושוב ראיתי להר"ן ז"ל בר"פ לולב וערבה שהביא מ"ש הרי"ף בפ"ג דמגי' דמשום דלא ידעינן בקיבועא דירחא לא דחינן אנן שופר ומגילה ולולב בשבת כו' וכתב שהרז"ה תמה עליו שלא נאמר האי טעמא אלא לענין גזירה דרבה אבל בענין ספיקא דקיבועא דירחא אין בזה טעם לשופר ומגילה שהרי אפילו במקום שלא היה להם ספק בקיבועא דירחא לא דחו שבת כו' ומגילה לא דחתה את השבת בשו' מקום ותירץ בשם הרמב"ן דמ"ש הרי"ף

וה"ט דשופר הכוונה שכיון שברוב השנים לא היו יודעים בקיבועא של חדש כו' בשאר שנים אפילו יודעין כו' ומ"ש וה"ט דמגילה יישב באופן אחר והר"ן דחה דבריו וישבן באופן אחר יע"ש. ודבריהם ז"ל אינן מעלין ארוכה לדברי השאלתות שכתב בהדייא שבזמן החכמים הראשונים היו שופר ומ"מ דוחה שבת וכנראה דאשתמיט מינייהו דברי השאלתות כמדובר וצ"ע.

וראיתי בירוש' עלה דתנן במתני' חל להיות בב' חל להיות בשבת שאמרו וז"ל אמר רבי יוסי לית כאן חל להיות בשני ולית כאן חל להיות בשבת צומא רבא בערב שבת חל להיות בשני צומא רבא בחד בשבת עכ"ל וכתב הר"ב שדה יאושע ז"ל וז"ל שהכוונה שאם תאמר שאפשר שיבא י"ד ביום ב' יפול יוה"כ בערב שבת והא ליתא דהא כללא כיילי לן לענין זה לא אד"ו ר"ה ולא בד"ו פסח ולא גה"ז עצרת כו' ודברי הרא"ש והרי"ף נוטים לזה שעמ"ש בגמרא פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בעניינו של יום כתבו הם ז"ל פי' יום ט"ו לבני כרכין כו' וכ"כ הטור בסימן תרפ"ח בפי' די"ד לא יבא בשבת לעולם עכ"ל ולא ידעתי למה לא זכר שר דברי הר"ן ז"ל עלה דמתני' דאיזו היא עיר גדולה שהביא דברי הירושלמי וכתב בהדייא שהכוונה דלדידן לא מקלע י"ד לא בשבת ולא בשני בשבת כמ"ש הוא ז"ל גם ה"ה ז"ל בפ"א מהל' מגילה די"ג עמ"ש רבינו לפיכך אם חל זמן קריאתה בשבת הביא דברי הרי"ף שכתב ט"ו לבני כרכין כו' וכתב וז"ל דתפס ל' זה לפי שבזמנינו אין י"ד חל בשבת כו' וכ"כ עוד בהל' י"ד ע"ש. ומ"מ מבואר יוצא מדברי הר"ן והר"ב שדה יאושע דהאי כללא דידן דלא אד"ו ר"ה וכן בד"ו פסח ולא זב"ד פורים וכיוצא היו נוהגין בזמן הירושלמי ומשו"ה קאמר ר' יוסי לית כאן חל בשני ולא חל בשבת וק"ל טובא שאם כדבריהם למה לא אמר רבי יוסי ג"כ לית כאן חל להיות בד' שאם יבא בד' יבא פסח בששי וזה אי אפשר דהא לא בד"ו פסח שאם יבא פסח בששי יבא ר"ה ביום ראשון ויום ערבה בשבת ואנן קי"ל דלא אד"ו ר"ה כדי שלא יבא יום ערבה בשבת ותו ק"ל שמדברי רבינו בפ"ח מהלכות עירובין הל' יו"ד מבואר שבזמן שמקדשי' ע"פ ראיה לא היו נזהרין שלא יחול יוה"כ סמוך לשבת וכן כתב ה"ה ז"ל שם בשם הרשב"א לענין שהם קדושה אחת לעירוב יע"ש וכ"כ עוד ה"ה ז"ל בספ"ה מהלכות שבת עמ"ש רבינו יוה"כ שחל להיות בערב שבת לא היו תוקעין כו' וז"ל ויתבאר בהלכות קידוש החדש שבזמנינו שאין מקדשין ע"פ הראיה אין יוה"כ חל לעולם לא בע"ש ולא במ"ש יע"ש וכבר כתב רבינו בפ"ה מהלכות קידוש החדש ה"ג שעד זמן אביי ורבא היו ב"ד קבועין בא"י והיו מקדשין את החדש ע"פ הראיה וכבר הביא ראיה לדבריו הר"ב ידי אליהו בתקון ל"ד כיע"ש ועוד יש להביא ראיה לדבריו מדאמרינן בפ"ק

דר"ה דכ"א ע"א רבא הוה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי דכפורי זמנא חדא אשכח כוותיה יע"ש: וכיון שעד זמן אביי ורבא היו מקדשין ע"פ הראיה כ"ש בזמן האמוראים שבירושלמי שהיו מקודם ור' יוסי הנז' בירושלמי נראה שהיה בזמן ר' יוחנן כאשר יראה הרואה בדברי הירושלמי יע"ש וכיון שכן איך אפשר לפרש דמשום כללא דידן קאמר דלית כאן חל להיות בשני ולא חל להיות בשבת דכיון דבזמן שמקדשין ע"פ הראיה לא היה נוהג כלל זה ועיין להתוספות בפ"ק דערכין ד"ט ע"א שכתבו דבימי האמוראים לא היו דוחי' ר"ה מיום ראשון משום יום ערב' כאשר אנו דוחים יעו"ש והכי אמרי' בסוכה דמ"ג ע"ב רבין וכל אלו נחותי אמרי אקלע יום ערבה בשבת אלא דלא דחי יע"ש.

וראיתי להתוספות בפרק תמיד נשחט דנ"ח ע"ב ד"ה כאלו חל בשני כו' שכתבו וז"ל ורש"י שהקשה דעפ"י הראיה היו מקדשין אין נראה דאע"ג דהיו מקדשין ע"פ הראיה היו נזהרין שלא יבואו תרי שבי בהדי הדדי דאמרינן בהדייא פ"ק דר"ה ד"ך מאיימין על העדי' על החדש שנראה בזמנו לומר שלא ראו יע"ש ובפרק אלו קשרין דקי"ד ע"א ד"ה חלבי שבת כו' כתבו וז"ל אומר ר"י דכל היכא דקתני תרי שבי דהוו בהדי הדדי אתייא כאחרים דאמרי אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים והכי מפרש הש"ס בסוכה דנ"ד ע"א עכ"ל ועיין עוד בדבריהם בפ"ק דסנהדרין די"ג ע"א ד"ה ור"י כו' ובמנחות ד"ק ע"ב ד"ה שני ימים כו' יע"ש ומה שיש לעמוד על דברי התוס' דפרק תמיד נשחט עיין להר"ב יד אהרן ז"ל בא"ח סימן של"ד ועיין להר"ב אור יקרות בחי' לפסחים יע"ש ועיין במ"ש אנן יד עניי בפ"א מה' עיוה"ך יע"ש גם המפרש להלכות קידוש החדש כתב בספ"ז בשם ר"ח ז"ל דאף בזמן הראיה היו מדקדקים שלא יחול אד"ו בר"ה מפני דמסורת בידם מהלכה למ"מ יע"ש ומלבד שמדברי רבינו דפ"ח מה' עירובין ופ"ה מהלכות שבת ופ"ז מהלכות תמידין ומוספין מבואר דבזמן הראיה היה חל ר"ה באד"ו כמדובר. לא ידעתי מה יענה להה"א דסוכה דמ"ג דאמרינן כי אתא רבין וכל נחותי אמרי דאיקלע יום ערבה בשבת וצ"ע.

ומ"מ ע"פ דברי התוס' שכתבו דכל היכא דקתני תרי שבי אהדדי אחרים היא ולא רבנן איכא למימר דההיא דאמר ר' יוסי בירושלמי לית כאן חל להיות בשבת לא משום כללא דידן קאמר דהאי כללא דלא אד"ו ודאי לא היה נוהג בזמן הראי' שהרי יום ערבה היה חל בשבת אלא משום דס"ל דהך מתני' אתייא כאחרים דס"ל דאתו תרי שבי אהדדי אבל לרבנן דפליגי אאחרים ס"ל דאף בזמן הראיה היו מדקדקים שלא יבואו תרי שבי אהדדי להכי קאמר לית כאן חל להיות בב' לית כאן חל להיות בשבת ולהכי לא קאמר חל להיות בד' משום יום ערבה מפני דיום ערבה בזמן הראיה היה חל להיות בשבת כדקאמר

רבין וכל נחותי כמדובר כנלע"ד לפר' דברי הירושלמי ע"פ שיטת התוס' שכתבנו. אמנם לפי שיטת רבינו ז"ל דס"ל דבזמן הראיה היה חל תרי שבי אהדדי קשה לפרש דברי הירושלמי הללו דמיירי לזמן הזה כמדובר.

ושוב ראיתי בחי' הר"ן למס' סנהדרין די"ג ע"ב עלה דאמרינן ומשום חד יומא נעבריה לשתא כתב וז"ל והרב המאור הקשה לפרש"י ואמר שלא היו בעלי התלמוד משגיחין לא על אד"ו ולא על בד"ו כדמוכח בריש מגילה דתנן התם חל להיות כו' ומונה שם כל ימי השבוע ולפי הקבוע שלנו אי אפשר להיות אלא בד' ימים שבשבוע כו' והענין כן הוא שהראשונים לא היו מדקדקים בדבר והאחרונים תקנו כן כדאיתא במס' ר"ה בפ"ק די"ט ידעין חבריין בבלאי מאי טיבותא עבדינן בהדייהו וכן במס' סוכה דמ"ג אמרו הזהרו דלא ליתי יום ערבה בשבת עכ"ל מבואר יוצא מדבריו דאף בימי האמוראים הראשונים שקודם אביי ורבא תקנו תקנה זו דלא ליתי אד"ו בר"ה שהרי הביא ראיה מההיא דעולא דפ"ק דר"ה די"ט דאמ' ידעין חברין בבלאי כו' ועולא בימי רב ושמואל ור"י היה כנודע וכן הראיה שהביא מההיא דסוכה הם דברי רבי סימון בירושלמי והביאו התוס' שם בסוכה דמ"ג ד"ה לא איקלע כו' אלא דבתלמודא דידן קאמר רבין וכל נחותי דיום ערבה איקלע בשבת גם מבואר יוצא מדבריו דס"ל כדעת רבינו דבזמן התנאים היה חל תרי שבי אהדדי ושלא כדברי ר"י ז"ל שכתבו התוס' דזו סברת אחרים היא ולית הלכתא כוותיה כמ"ש הרב לח"מ ז"ל בפ"א מה' תו"מ יע"ש.

ואין ספק דהר"ן ורבינו קיימי בשיטת ר"ת שכתבו התוס' בפ"ק דסנהדרין די"ג ע"א ד"ה ור"י כו' דר"י ור"ע ור"י ור"ש ס"ל דאתו תרי שבי אהדדי ומה שהקשו התוס' ע"ז דבפרק החליל דנ"ד לא אשכח תנא דס"ל הכי אלא אחרים דאמר אין בין עצרת כו' אפשר דס"ל לרבינו ולהר"ן ז"ל דמאי דקאמר תלמודא התם דמתני' דחלבי שבת קריבין ביה"ך אתייא כאחרי' לאו דאתייא כאחרים ממש קאמר דס"ל דאין בין עצרת לעצרת כו' אלא ד' ימים כו' אלא דס"ל כוותיה דאחרי' בענין דתרי שבי אתו בהדי אהדדי קאמר דלא דחינן להו משום אד"ו אבל בענין אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים בהא לא ס"ל כוותיה דאחרים והיינו ההיא מתני' דערכין ד"ח ע"ב דקתני אין פוחתין מד' חדשי' המעוברים בשנה כו' דאתייא דלא כאחרים כדאמרינן התם ואפילו הכי ס"ל דאתו תרי שבי אהדדי כמו שהכריחו התוס' במנחות ד"ק ע"ב ד"ה ב' ימים טובים כו' והם ז"ל לפי שיטתם דס"ל דליכא מאן דס"ל דאתו תרי שבי אהדדי אלא ר"מ לבד הוק' להם ההיא מתני' דערכין והניחו בקשיא יע"ש.

אמנם לשיטת ר"ת ורבינו והר"ן אפשר ליישב דלאו דוקא ר"מ ס"ל דאתו תרי שבי

אהדדי משום דס"ל דאין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים אלא אפילו מאן דפליג אההיא דאין בין עצרת אזיל ומודה דאתו תרי שבי אהדדי וכדמוכח ההיא מתני' דערכין. ובהכי ניחא דאשכחן כמה סתמי דס"ל דאתו תרי שבי אהדדי ההיא דספ"א דמנחות שכתבו התוס' ושם משנה ז' ששנינו חל יוה"כ להיות ע"ש ועיין במ"ש התי"ט שם וההיא דערכין ד"ח ע"ב והך סתמא דמגילה דקתני חל להיות בב' חל להיות בשבת וכן ההיא דספ"ב דתענית ששנינו וכן ט"ב שחל להיות בע"ש ושם בפ"ד מ"ז ששנינו וב"ה מתירים מפני כבוד שבת ועיין שם בפי' הרע"ב ודחיקא להו לרבי' ולהר"ן למימר דכולהו הנך סתמי אתו כאחרים דלית הלכתא כוותיה.

ובכן לשיטת רבינו והר"ן נמי יש ליישב הך דקאמר ר' יוסה בירושלמי לית כאן חל להיות בב' ולית כאן חל להיות בשבת דאפשר דבזמנו כבר תקנו תקנה זו שלא יבואו תרי שבי אהדדי אע"פ שהיו מקדשים את החדש ע"פ הראיה ואפשר שהיה בימי עולא שנתקנה תקנה זו כמ"ש הר"ן ואפשר שבזמנו עדיין לא תקנו שלא יבא ר"ה ביום א' בשבת משום יום ערבה וכדקאמר רבין בש"ס דידן מש"ה לא קאמר לית כאן חל להיות בד' משום יום ערבה ודוק.

איברא דאכתי קשה מהא דקאמר רב בגמרא בדף ה' ע"א פורים שחל להיות בשבת ע"ש זמנם כו' ואמרי' עלה מאי ע"ש זמנם לאפוקי מדרבי דאמר הואיל ונדחו עיירות ממקומם ידחו ליום הכניסה הא קמ"ל דע"ש זמנם יע"ש. מבואר יוצא דבזמן רב היה חל י"ד בשבת ועולא ור"י היו בזמנו ואולי כי אמרה רב למילתיה עדיין לא נתקנה תקנה זו ועיין למרן החבי"ב בשיירי כנה"ג א"ח סימן תר"צ הגב"י אות ט"ו במה שתמה על המט"מ ז"ל והדין עמו שהרי מוכח מהך מימרא דרב דלא היו חוששי' בזמנו עדיין אם היה חל תרי שבי אהדדי כדאמרן.

ודע דכלל זה שבידינו דלא אד"ו ר"ה ולא בד"ו פסח ולא גה"ז עצרת ולא זב"ד פורים וכיוצא הכל תלוי בכלל דלא אד"ו ר"ה כמ"ש הרפ"ח בה' ר"ח וכן כתב רש"י בפ"ק דסנהדרין די"ג ע"ב ד"ה ולעברי' לאדר כו' וז"ל והא דלא עבדי פסח בבד"ו טעמא משום תשרי הוא יע"ש. ובכן אני תמיה למה שראיתי להלח"מ בפ"א מה' תמ"ו ד"ה אבל אין קרבים בלילי הכפורים כו' שכתב וז"ל דאע"ג דרש"י בפרק תמיד נשחט כתב דמשמע דכשהיה על פי הראיה לא היו שם כללי דלא בד"ו פסח כו' ועוד דע"כ לא קאמר רש"י אלא בכלל דלא בד"ו פסח אבל בלא אד"ו ר"ה שהוא כדי שלא יבואו שבת וכפור יחד מודה רש"י שאפילו בזמן שמקדשין על פי הראיה היה כך דאיך יוכל רש"י להכחיש סוגייא דפרק החליל עכ"ל. ואתמהא דהרי הא בהא תלייא דאי לא הא לא קיימא הא

ועוד שהרי מדברי רש"י בפ"ק דסנהדרין די"ג מבואר דאף בזמן התנאים הראשונים היה נוהג אף כלל דלא בד"ו זולת היכא דלא הוה אפשר משום התקופה כיע"ש וצ"ע.

ודרך אגב בעומדי באותה סוגייא דפרק קמא דר"ה ד"ך ע"א עלה דאמר עולא ידעין חברין בבלאי מאי טיבות' עבדינן בהדייהו ואמרי' מאי טיבותא עולא אמר משום ירקייא רבי אחא בר חנינא אמר משום מתייא ואמרו על זה מאי בינייהו איכא בינייהו יוה"כ שחל להיות בשבת מאן דאמר משום מתייא מעברינן ומאן דאמר משום ירקייא לאימת קבעי להו לאורתא לאורתא טרח ומייתי עכ"ל ושמעתי מקשים דכשחל יוה"כ באחד בשבת חל ר"ה בע"ש וכן י"ט ראשון של חג בע"ש ואכתי איכא ריעותא דירקייא כמ"ש רש"י בד"ה משום ירקייא ואם כן אכתי ליכא בינייהו מידי דאע"ג דמשום יה"כ לא איכפת לן לאעבורי משום דלאורתא טרח ומייתי אכתי משום י"ט של ר"ה ושל חג היו צריכין לאעבורי לאלול למ"ד נמי משום ירקייא ומאי בינייהו והיותר תימא שהתוספו' לקמן בד"ה בין מלפניה כו' הוקשה להם כעין זה ומתוך כך מחקו גירסא בין מלפניה כו' ויותר היה להם לתמוה הכא שאין מקום לתקן זה בשינוי הגרסאות.

וכה הראוני ספר נדפס מחדש לרבני אשכנז זה שמו בית הלוי תירץ לזה די"ט הסמוך לשבת לפניו ליכא ריעותא דירקייא משום דבי"ט מצי ליתן הירקות במים כדי שלא יכמושו כמו ששנינו בסוף פ' לולב הגזול מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעל' ומחזירתו למים בשבת ופרש"י כדי שלא יכמושו ואמר ר"י עלה דבשבת מחזירין ובי"ט מוסיפין את המים דקיימ' לן כר"י וא"כ ה"נ יכול ליתן הירקו' במים כדי שלא יכמושו אבל בשבת וביה"כ לא מצי ליתנן במים דלא התירו גבי לולב בשבת אלא להחזיר דוקא ולא ליתנן לכתחי' יע"ש ולא נחה דעתי בזה לפי מ"ש רש"י בד"ה משום ירקייא ועוד שהרי עינינו הרואות דכשנותני' הירקות במים צוננים הם נכמשין טפי מפני רכותן ולא אמרו ומחזירתו למים כדי שלא יכמוש אלא גבי לולב דוקא שהוא קשה כעץ ולא בשאר ירקות של אכילה.

והנלע"ד דתלמודא השתא כי קאמר יוה"כ שחל להיות אחר השבת ה"ק דמ"ד משום מתייא מעברינן לדידיה בהאי טעמא דמתייא לחוד מעברינן אבל למאן דאמר משום ירקייא לא מעברינן לאלול אלא היכא דאיכא ריעותא דירקייא בהדי ריעותא דמתייא כגון יוה"כ שחל בערב שבת אבל משום ריעותא דירקייא לבד או משום ריעותא דמיתייא לא מעברינן עד דאיכא תרוייהו בהדי אהדדי ומשום דלא ניחא ליה למקשן האי תירוצא דלמאן דאמר משום ירקייא בעי תרוייהו הדר פריך דלמאן דאמר משום ירקייא אמאי לא יספיקו להעבירו משום טעמא דמתייא ולהכי הדר קאמר איכא בינייהו י"ט הסמוך

לשבת דלמאן דאמר משום ירקייא מעברינן ולמאן דאמר משום מתייא לא מעברינן ודוק.

ושוב ראיתי להרב המאור בפרק קמא דר"ה עמד לבאר סוגייא זו ובתוך דבריו יישב קושייא זו ועיין בדברי הרשב"א בחי' שם באותה סוגייא שכתב דברים תמוהים במה שתירצו בגמרא איכא בינייהו י"ט הסמוך לשבת כו' וז"ל הוא הדין דהוה מצי למימר יום הכפורים הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה איכא בינייהו אלא שלא היה מתברר טעם מחלקותם ביום טו' יפה בלשון קצרה כדרך שמתברר טעם יום הכפורים מכלל יום טוב עכ"ל ודברי' אלו אין להם מובן לפי מה שפרש"י באותה סוגייא ואולם לפי מה שכ' הרב המאור בשם חכמי צרפת בביאור הסוגייא יובנו דברי הרשב"א היטב ודוק.

הלכה ו

שורש איסור כיבוס בשבוע שחל ט' באב **ושבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס כו'**. נכתב בצידו כן כתב מרן בש"ע א"ח סימן תקנ"א סי"ד וכתב עוד אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה ובב"י כתב וז"ל וכתוב בתה"ד שמוהר"מ אסר לכבס בגדי קטנים בשבת זו אבל מתוך דברי תה"ד נראה שלא נהגו כן וגם אנו לא ראינו ולא שמענו מי שנוהג כן עכ"ל וכיון שכן לא ידעתי למה זה בש"ע תפס בפשיטות סברת מוהר"מ הלזו שאסור לכבס בגדי הקטנים ולא כת' סברא זו אפילו בשם י"א כיון שבב"י כתב שלא נהגו כן. גם זה שכתב בב"י שמדברי התה"ד נראה שלא נהגו כן לא ידעתי מהיכן שמיע ליה למרן מדברי הרב בעל תה"ד שלא נהגו כן שדבריו שם בסימן קנ"ב כך שאלה נשים המכבסי' צעיפי' לארמיות שרי להו לכבסם בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה או לא. תשובה מתוך הסברא יראה להתיר כו' ונראה גם כן להביא ראיה מהא דפסק מוהר"מ בהלכות שמחות שלו דאסור לכבס בגדי קטנים בשבת זו והביא ראיה מדבטיל קצרי דבי רב משמע לגמרי ועוד הא אמרינן תנוקות דבית רבן בטלים בט"ב משום פקודי ה' ישרים משמחי לב ע"כ.

משמע דוקא בגדי קטנים דשייך בהו נמי אבילות אי משום חינוך אי משום עגמת נפש כדאמרי' קורעין לקטן מפני עגמת נפש ותו דיהיב נמי טעמא מוהר"מ מדאמרינן תנוקות דבית רבן בטילים בו וכל הני סברות לא שייכי בארמיות כו' אמנם סובר אני להחמיר מפני מראית העין כו' ולא דמי לבגדי קטנים דלא אסרי להו משום מראית העין דהתם ניכר לכל דבגדי קטנים הם עכ"ל: ואין ספק שזה שכתב ולא דמי לבגדי קטנים דלא אסרי להו מפני מראית העין כו' שהכוונה דמדלא אסר מוהר"מ בגדי קטנים מהאי טעמא ובקש לו ראיה מהש"ס מדבטלי קצרי דבי רב וגם מדבטלי מת"ת משמע דליכא טעמא למיסר להו מפני מראית העין לזה כתב דהתם ודאי ניכר לכל כו' ואם כן הוא לא

ידעתי מהיכא שמיע ליה למרן ז"ל מדבריו שלא נהגו כן וצל"ע.

וראיתי להר"ב מג"א בס"ק ל"ח שכתב וז"ל לספר לקטנים דקטני נמי שייך בהו חינוך אי משום אבילות אי משום עגמת נפש תה"ד סימן קנ"ב וצ"ע דבי"ד סימן שע"ד פסק דאין אבילות לקטן. ונראה לי דבאבילות דרבים מחמירינן טפי עכ"ל וכדבריו מבואר בדברי מוהר"מ ז"ל שהביא המרדכי במ"ק סימן תק"ע וסימן תקע"ה דיש חילוק בין אבילות לאבילות דבסימן תק"ע כתב וז"ל תניא כל אלו שאמרו מותר לגלח במועד שאין לך בית האסורין גדול מזה במועד אין מעיקרא לא מתיב רב פנחס כל אלו שאמרו מותר לגלח במועד מותר לגלח בימי אבלו הא אסור לגלח במועד אסור לגלח בימי אבלו ואי אמרת קטן נמצא קטן נוהג בו אבילות והתניא מקרעין לקטן מפני עגמת נפש כו' מכאן יש להוכיח שאין אבילות בקטן ואם ראובן אבל ויש לו בנים קטנים לא יבטלו מלימודן ע"כ ובסימן תקע"ה כתב וז"ל תנן בפרק החולץ דמ"ג ר"י אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול ואמרינן בגמרא אמר רב חסדא ק"ו ומה במקום שאסור לספר ולכבס מותר ליארס פירוש בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה מקום שמותר לספר ולכבס אינו דין שמותר ליארס ויש סוגייאות דלא גרסי לספר דהא אמרינן לקמן דף י"ט ע"ב כל ל' יום לגיהוץ ולתספורת ור"י מאורלינאש גריס ומפרש כו' ועוד מצינו למימר כו' מיהו לא זה וזה נראין כו' ומוהר"מ ז"ל פי' ומה במקום שאסור לספר ולכבס בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה אפילו לקטני' אסור לגדולי' לספר אותם ולכבס בגדיהם תדע דהא בטלי קצרי דבי רב כדאמרינן בפרק בתרא דתעניות ומשמע שהיו בטלים לגמרי דאפילו בגדי קטנים לא היו מכבסים ועוד דהא אמרינן התם דתינוקות של בית רבן בטלין בו דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב ואלו גבי אבילות אינן בטלים כמו שהוכחתי לעיל אלמא דלגבי אבילות דט"ב אסור לגדולים לעשות לקטנים כל דבר שאסו' לגדולים אם כן כמו כן אסורים הגדולים לספר לקטני' ולכבס כסותן בשבת שחל ט"ב להיות בתוכה וגבי אבילות מותר לגדולים לספר לקטנים שמת אביהם או לכבס בגדיהם וזה נראה לי עיקר עכ"ל.

הרי מבואר בהדייא שכתב דיש חילוק בין אבילות לט"ב ואולם הטעם הזה שכתב הרב מ"א לחלק באבילות דרבים מחמירינן טפי קשה דאדרבא מה"ט קילא טפי כדאמרינן בפרק החולץ דמ"ג ע"ב אלא אמר רב אשי שאני אבילות חדשה מאבילות ישנה ושאני אבילות דרבים מאבילות דיחיד וכתב רש"י וז"ל אלא אמר רב אשי לא תוקמה כתנאי ור"י מוד' בההיא דאיסורין שלא תתארס האשה כל שלשי' מפני האיבול ודקשיא לך ק"ו דבשבת שחל ט"ב מותר ליארס שאני בין אבילות חדשה כו' דאבילות ט"ב הוי

אבילות ישנה ואבילות דרבים הילכך קילא עכ"ל. ואף למה שדחו התוס' פרש"י וכתבו דהכי קאמר דאבילות דרבים יש להחמיר טפי היינו דוקא לענין משא ומתן שהוא דבר של פרהסיא אם יעסקו בפרקמטיא כל היום יבואו ויאמרו שאין חוששין להתאבל על ירושלים ולא דמי לאירוסין שאינו אלא שעה אחת יע"ש ואם כן לספר ולכבס בגדים של קטנים מה מקום להחמיר באבילות דרבים יותר כיון שהכל רואים שהוא לקטנים ואין אבילות לקטן ואדרבא באבלות היה לנו להחמיר בקטני' טפי מט"ב מפני שהוא אבילות חדשה כמו שהחמי' לענין אירוסי' טפי מט"ב מה"ט.

והנלע"ד ליישב והן קדם נדקדק לשון הרב מוהר"מ דבסימן תק"פ כת' וזה לשונו ומכאן יש להוכיח שאין אבילות בקטן ואם ראובן אבל ויש לו בנים קטנים לא יבטלו מלמודן ולא כתב גם כן שמותר לספר אותם ולכבסם גם בסימן תקע"ה כתב וגבי אבילות מותר לגדולים לספר לקטנים שמת אביהם או לכבס בגדיהם ויש לדקדק למה נקט הענין שמותר לגדולים לספר לקטנים שמת אביהם ולא כתב כמ"ש בסימן תק"ע שאם ראובן אבל ויש לו בנים קטנים שמותר לגדולים לספר ולכבס בגדיהם ולמה זה נקט בשמת אביהם אמנם נר' דמוהר"ם ז"ל אע"פ שהכריח מההיא דפ"ק דמ"ק דאין אבילות נוהג בקטן מ"מ משמע ליה דכל שאביו קיים ואביו חייב לחנכו במצוות אינו מותר להניחן לספר ולכבס בגדיהם משום חינוך כמ"ש הר"ב תה"ד סימן קנ"ב דאיכא חינוך באבילות ודוקא בת"ת מותר שלא לבטלם מלימודם כיון שטעם ביטול תורה הוא משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב וזה לא שייך בקטן כמו שכתב הר"ב ט"ז בריש סימן תקנ"ד וכיון שהקטנים מצד עצמן אין אנינות נוהג בהם כל כי האי מילתא דביטול ת"ת לא חייבוהו חכמים לאביו לחנכו ולזה כתב שאם ראובן אבל ויש לו בנים קטנים לא יבטלו מלימודם כלומר דוקא בלימודם אבל לספר ולכבס בגדיהם אע"פ שכשאין להם אב מצד עצמן אין אבלות נוהג בהם ומותר לגדולים לספר ולכבס בגדיהם כל שיש להם אב משום חינוך אין לספר ולכבס בגדיהם ולזה בסימן תקע"ה נקט הענין דוקא בשמת אביהם שמותר לגדולים לספר ולכבס בגדיהם זה נ"ל אמת ויציב. נמצא לפי האמור שמ"ש מוהר"ם ז"ל דאין אבילות נוהג בקטן היינו דוקא כשאין לו אב לחנכו דאין איסור לגדולים לספר אותם ולכבס בגדיהם כמי שמספה להם איסור בידים דכתי' לא תאכלום לא תאכילום דגבי אבילות מעיקרא לא אסרו חכמים לגדולים בזה ולא הנהיגו אבילות בקטנים על ידי הגדולים ואין כאן איסור מספר בידים אבל כשיש להם אב משום חינוך אסור לאב לספר ולכבס בגדיהם זולת בת"ת אין חינוך ואין לבטלם מלימודם ולמה שהוק' לו להר"ב מ"א ז"ל דמה טעם הקילו בקטנים לגבי אבילות טפי משבת שחל ט"ב להיות

בתוכה. נלע"ד דהטעם מבואר דאבילות דט"ב דמי לרגל שאסרו חכמים לספר ולכבס בגדיהם הגדולים את הקטנים כל שנולד קודם הרגל משום דהיה להם לספר ולכבס בגדיהם קודם הרגל ה"נ שבת שחל ט"ב להיות בתוכה היה להם לספר את הקטנים ולכבס בגדיהם קודם שבת אבל באבילות שאין לו יום קבוע וזמנו ארוך ל' יום לא אסרו להם חכמים לגדולים לספר ולכבס בגדיהם דקטנים דאין אבילות נוהג בקטנים כנלע"ד ברור.

ועפ"י האמור מינח ניחא לי מ"ש הרא"ש בסוף פ"ג דמ"ק דכ"ז עלה דתני בברייתא מקרעין לקטני' מפני עגמת נפש וז"ל כתב הרי"ץ ן' גיאת ז"ל הגיע לחינוך קורע על קרוביו כשא' מצוות שמחנכין אותו בהם עכ"ל וכ"כ הטור ומרן בי"ד סי' ש"מ יע"ש ולכאורה קשה ממ"ש מרן ב"י ז"ל בי"ד ס"ס שפ"ד בשם מוהר"מ ז"ל דאבל שיש לו בני' קטנים אין לו לבטלם מלימודם כי אין אבילות לקטן יע"ש ופסק כן בש"ע ומלבד שדברי מרן ז"ל לכאו' סתראי נינהו גם על הרא"ש והטור ז"ל ק' שהביאו דברי הרי"ץ ן' גיאת ולא זכרו דברי הר"מ ז"ל רבם שנר' כחולק על הרי"ץ ן' גיאת ז"ל ואין לחלק בין קריעה לשאר דיני אבילות שהרי בגמרא במ"ק די"ד הוכיחו שאין אבילות לקטן מדתני בברייתא מקרעין לקטן מפני עגמת נפש ולא מפני האבילות יע"ש איברא דמהא לא אירייא דהתם פריך במכל דכן דאם איתא שיש אבילות לקטן כדאמר שמואל כ"ש דחייב בקריעה אבל כל שחייב בקריעה אפשר שאינו חייב באבילות אמנם בלא"ה מה מקום יש לחלק ביניהם ואדרבא בשאר דיני אבילות היה לנו לחייבו יותר כגון שלא לספר אותם ושלא לכבס בגדיהם דהו"ל כמספה להם איסור בידים משא"כ בקריעה דאם אין אנו קורעין בגדיו אינו אלא בשב ואל תעשה. וראיתי להר"ב הפרישה ז"ל שם בסימן ש"מ שכתב על דברי הרי"ץ ן' גיאת ז"ל וז"ל מכאן נראה ראיה קצת דקטן שהגיע לחינוך צריך לנהוג כל דיני אבילות עכ"ל כנראה שדעתו ז"ל שיש מקום לחלק בין קריעה לאבילות ולזה כתב שיש ראיה קצת ולא ראיה גמורה ואפשר דמשמע ליה לחלק דקריעה שהוא זמן מועט חייב אבל שאר דיני אבילות שהוא ז' ול' לא חייבוהו חכמים בחינוך שאין דרכו של תינוק לעמוד באבילות כ"כ זמן וראיתי להש"ך בספר נקודות הכסף שם בסי' ש"מ שכתת על דברי הר"ב הפרישה דדוקא בקריעה אמרו הכי ולא באבילות דאין אבילות לקטן כמו שנראה מדברי מוהר"מ והטור והש"ע בסימן שצ"ו יע"ש וכוונתו מבוארת דממה שנחלקו מוהר"מ והרא"ש ז"ל בקטן שמת לו מת והגדיל קודם שעברו ל' יום אם צריך להתאבל משיגדיל מבואר דס"ל דקודם שהגדיל אפילו שכבר הגיע לחינוך אינו חייב להתאבל דאין אבילות לקטן כלל אפילו הגיע לחינוך ובקריעה דוקא הוא דחייבוהו

הרי"ץ גיאת והרא"ש.

ואני אומר שהדין עם הר"ב פו"ד ז"ל דמלבד מה שדקדקנו לעיל מלשון מהר"ם דס"ל דיש חינוך בקטנים באבילות זולת לענין ביטול ת"ת בלבד הוא דס"ל דאין חינוך מלשון זה עצמו שהביא הש"ך ז"ל יש לדקדק כן מלשון מוהר"ם שהביא הרא"ש ז"ל בסוף מ"ק וכן הוא לשון מרן בש"ע מי שמת אביו ואמו והיה קטן באותה שעה כו' והדבר קשה למה זה כתבו מי שמת אביו ואמו ולא כתבו קטן שמת לו מת מקרוביו והגדיל בתוך ל' כמ"ש לענין קריעה בשם הרי"ץ ן' גיאת ז"ל אמנם נראה דבדיוק כתבו כן לומר דוקא כשמת אביו ואמו דהחינוך מוטל עליהם וכיון שאין להם מי שיחנך אותם מצד עצמן פטורים אבל כשמת אחד מקרוביו ואביו ואמו קיימים משום חינוך הם חייבים ועיין להתוס' ישנים ביומא דפ"ב ובתשו' מוהר"מ בר ברוך קובץ קטן סימן ר' ובתשו' הרב תה"ד סימן צ"ד דמבואר יוצא שדעת מוהר"מ שגם האשה חייבת בחינוך בנה כל שהיא חייבת באותה מצוה כיע"ש ואע"פ שבנוסח שהביא הטור בסי' שצ"ו כתוב מי שמת אביו או אמו כו' ולא כת' אביו ואמו ככתוב בדברי הרא"ש ומרן בש"ע אין ספק דכוונתו ג"כ לומר שמת מי שהיה חייב לחנכו דהיינו אביו או אמו שלא היה לו אלא אחד מהם ומת דהשתא לא נשאר לו מי שחייב לחנכו דאי לאת"ה למה נקט הענין באביו או אמו ולא בשאר קרוביו כאחיו ואחותו ויאמר סתם מת אחד מקרוביו שחייב להתאבל כשהוא גדול אלא ודאי שבדקדוק כתבו כן וכ"ש לנוסח הרא"ש ומרן שכתבו אביו ואמו כנלע"ד ברור. ובהכי ניחא לי ג"כ ההיא דתני באיכה רבתי הביאו המרדכי בספ"ג דמ"ק והטור בי"ד סימן שע"ח דאע"פ שאין מברין לאשה אם יש לה בנים קטנים מברין אותה עמהם לפי שנראה כעושין בשביל בניה יע"ש ואי קטנים לאו בני אבילות נינהו ואפי' בשיש להם אב ואם דאין חינוך באבי' היאך התירו כשיש לה בני' קטנים שנראה כעושין בשביל בניה כיון שבניה לאו בני הבראה נינהו ודוחק לומר שהכוונה שעושין בשביל בניה שצריכין לאכול ולא מפני הבראת האבל דכל כי הא הו"ל לפרש ולא לסתום אמנם ע"פ האמור הנה נכון ומ"מ אות' שכת' מרן ב"י בסי' שפ"ד בשם מוהר"ם דאין לבטל התנוקו' מלימודם אפילו כשאביהם אבל משום דאין אבילות לקטן לכאור' היה נראה היפך מ"ש הר"ב פו"ד אמנם לפי האמור דדוקא בביטול לימודם הוא דכת' מוהר"מ דלא חיישינן לחינוך כיון דמצד עצמן פטורי' ואיכא ביטול מצוה משא"כ בשאר דיני אבילות הנה נכון ואין ספק דהש"ך ז"ל ג"כ לא הוק' לו על דברי הר"ב פו"ד מההיא דמוהר"מ דמשמע ליה דמההיא לא קשייא כל כך כמדובר אמנם על הרב מ"א ז"ל קשה דאדהוקשה לו מההיא דסי' שפ"ד טפי היה לו להקשות מההיא דסי' שפ"ו וצ"ע.

וראיתי להרמ"ע מפאנו ז"ל בתשו' סימן קי"א שנשאל אם יש חיוב לחנך לקטנים בד' צומות כמו ביוה"כ והשיב וז"ל החינוך לקטנים בארבע צומות אם לשעות לבריאים בלבד מנהג יפה הוא וכן במיעוט תענוג אבל להשלמה אין חכמה ותבונה להביא לתינוקות לידי סכנה ובהא מילתא לא שאני לן בין ט"ב לשאר צומות מידי דהא קי"ל כרבנן דר"י בפ"ב דמגילה דסברי אין חינוך לקטן בדרבנן לפיכך לא אמרינן בקריאת המגילה דאתי דרבנן ומפיק דרבנן כדאמרינן בברכת המזון וכ"ש הכא דמן הדין אפילו גדולים בשאר צומות רצו מתענין כו' ועוד האריך להכריח דאפילו ביוה"ך אין חינוך לקטנים אלא לשעות דקי"ל כר"י יע"ש.

ולכאורה דבריו תמוהים דנראה דאשתמיט מיניה דברי התוס' שם במגילה די"ט ד"ה ורבי שכתבו דטעמייהו דרבנן דר"י במגי' הוא משום דס"ל דלא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן דמקרא מגילה דרבנן וחינוך דרבנן ולא אתי תרי ומפיק חד יע"ש וכ"כ הר"ן שם בפי' ההלכות ומרן ב"י בסימן תרפ"ט הביא דברי התוס' הללו בסתם. ומבואר יוצא מדבריהם דיש חינוך במגילה אף שהיא דרבנן אלא דלהוציא את הגדול אינו מוציא משום דהוו תרי דרבנן והכי משמע פשטא דמתני' דלרבנן נמי מחנכין אלא שאינו מוציא את הגדול בקריאתו ואיך כתב דטעמייהו דרבנן דר"י משום דאין חינוך בדרבנן.

ונראה לע"ד ברור דאין כוונת הרמ"ע דבמצו' דרבנן ליכא מצות חינוך לקטנים כלל אלא הכוונה שאין החינוך חמיר כמצוה דאורייתא דקיל הוא ואינו אלא למצוה בעלמא ולהכי בטעמא כל דהוא מבטלינן ליה וכ"כ הרשב"א בחי' שם במגילה אחר שהביא דברי התוספות כתב וז"ל פי' התוספות דחוק ונ"ל דכל שעיקר המצוה מדרבנן כמגילה והלל מצות חינוך קילא טפי והילכך לא מפיק יע"ש ולזה כתב הרמ"ע ז"ל דאין לחנך הקטנים בד' צומות אפי' הבריאים דכיון דחינוך זה הוא דרבנן וקטנים בתענית מצטערו טפי ואיכא למיחש להיזק ולסכנה אין כאן מצות חינוך כיון דאינו אלא מצוה בעלמא וכעין זה כת' מוהר"ם ז"ל בתשו' קובץ קטן סימן ר' ובתוספי הרא"ש הובאו דבריו בשיטה מקובצת לנזיר דכ"ט דההיא דאמרינן בסוכה ד"ב גבי הילני המלכה דחינך את בנה בסוכה אע"פ שהאם אינה חייבת בחינוך למצוה בעלמא היתה מחנכתן יע"ש הרי דאע"פ שאמרו שם שכל מעשיה היתה ע"פ חכמים זה שעשתה ע"פ חכמים אינו אלא למצוה בעלמא ולא מצד חיוב מצות חינוך שהיא חייבת בו ובהכי מדוקדק לשון הש"ס בפ"ק דחגיגה ד"ו גבי חגר אמר אביי כל היכא דגדול מחוייב מד"ת קטן נמי מחנכינן ליה כל היכ' דגדול פטור מד"ת קטן נמי פטור מדרבנן יע"ש דמשמע מהאי לישנא דכל היכא דגדול מד"ת אפילו דמחייב מדרבנן קטן נמי פטור ולכאורה קשה דהרי מקרא

מגילה והלל דליל פסח דגדול אינו חייב כי אם מדרבנן ואפי"ה איכא חינוך בקטן אך ע"פ האמור ניחא דמדין חינוך פטור אף מדרבנן דמה"ט אינו מוציא את אחרים אמנם מצוה בעלמא איכא להרגילו במצוות אפילו שהם דרבנן א"נ אפשר דכוונת הרמ"ע ז"ל במ"ש דלרבנן דר"י אין חינוך לקטן בדרבנן כלומר דבדאורייתא אין חילוק במצוות וזה כלל גדול דכל שהיא מצוה דאורייתא איכא חינוך מדרבנן אבל במצוות דרבנן יש בהם שאמרו שחייב לחנך ויש מהם שפטור לפי ראות עיני חכמים באותה מצוה וכל שלא מצינו בפי' שאמרו חכמים שחייבים בחינוך פטורים ולכן בד' צומות שלא מצינו שחייבו בהם לתינוקות בחינוך פטורים כ"ש דאיכא טעמא דסכנה לפוטרן וגבי מ"מ והלל מצינו שחייבים אבל לא להוציא אחרים וכן בד' כוסות דליל פסח אמרו בפסחים דק"ח ע"ב דהכל חייבים אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות ומבואר מדברי התו' שם בראש הפ' דצ"ט ע"ב ד"ה לא יפחתו דתינוקות חייבים מטעם חינוך ור' יאודה פליג התם ואמר מה תועלת לתינוקות ביין וכתבו התוס' דקי"ל כרבנן דר"י וכ"כ הטור בסימן תע"ב והרא"ש בתשו' כלל י"ד וכן בעירובין רפ"ח אמרו קטן בן שש יוצא בעירוב אמו וכן מערב אדם ע"י בנו ובתו הקטנים בין לדעתן בין שלא לדעתן כו' וכתבו התוס' שם ד"ה קטן בן שש דאע"ג דאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה כגון לילך לבית האבל ולבית המשתה קטן נמי איכא מצוה לחנכו וכ"כ הרא"ש שם יע"ש ומצוות אלו אינן אלא דרבנן ואיכא חינוך בהם עיין להר"ב שער אפרים סימן ל"ח יע"ש וגבי ק"ש כתב רש"י ז"ל בברכות ד"ך דקטנים פטורים אפילו הגיעו לחינוך מפני שאינו מצוי אצל אביו בשעת ק"ש ובתפלה חייבוהו חכמים לחנכו יע"ש ובב"י סימן ע' וסי' ק"ו ועיין להר"ן בתשו' סימן נ"ב שמבואר מדבריו ומדברי הרשב"א שיש חינוך לקטנים בברכת הנהנין וכ"כ שם בשם הרשב"א הביא דבריהם הב"ח בא"ח סימן תקנ"ט יע"ש וכן מבואר בפסחים דק"א גבי קידוש י"ט דהוי דרבנן כמ"ש ה"ה ז"ל בפכ"ט מהלכות שבת הלכה ח"י ובסי"פ ראוהו ב"ד גבי פורס לבניו ובני ביתו יע"ש סוף דבר הנה דעת הרמ"ע מפאנו ז"ל דבדרבנן אין חינוך לקטנים כמצוה דאורייתא ואינו אלא למצוה בעלמא וכל דאיכא צער לתינוק טפי כתענית ליכא חינוך דהשלמה בד' צומות אלא לשעות וכבר הביא דברי הרמ"ע ז"ל הללו מרן החבי"ב בא"ח סי' תרי"ו בהג"בי יע"ש גם מוהר"מ בן חביב בס' שמות הארץ ביומא דפ"ב הביא ראיה לדברי הרמ"ע שאין חינוך בט"ב ממ"ש בפסחי' דנ"ד דעוברות ומניקות מתענות בט"ב משמע אבל לא תינוקות יע"ש.

וראיתי לרב אחאי גאון הרב המובהק בספר חקרי לב חא"ח דף ר"י ע"ג שכתב' על דברי מוהר"מ ן' חביב וז"ל דהא לא מכרעא מידי שהרי תינוקות לאו אשגרת לישן למתנינהו

בהדי עוברות ומניקות כי היכי דתידוק מיניה מדשבקיה לבר זוגיה ש"מ דאין חייבים וכי היה חייב רבא למתני כל דיני ט"ב והני לא אצטריך ליה כי אם דס"ד משום סכנה לשתרי וקטן דמחנכין אותו בודאי בקטן שאין בו סכנה ותו כיון דבעי למתני ומשלימות ואלו השלמה גם ביוה"כ ליכא כי אם בשנה או ב' וגם שיש מגדולי הפוסקים דס"ל דאין חינוך השלמה גם ביוה"כ וכ"ש בט"ב וא"כ לא שייך למתני קטנים בהדי עוברות ומניקות עכ"ל ולע"ד לא נהירא שהרי מבואר הוא בדברי הרמ"ע מפאנו ז"ל דטפי איכא למיחש בתענית התינוקות אפי' שהם בריאים לסכנת מעוברות דטפי מצטערו התינוקות בתענית כל היום ממעוברות ומניקות שהם הגדולות ובני דעת ולזה הביא ראיה מוהר"מ ב"ח ז"ל מדלא כייל להו לתינוקות בהדי עוברות ומניקות דכולהו מפני חשש סכנה הם ש"מ דתינוקות אפילו בריאים חיישי' טפי ולא מחייבי בחינוך וזה ברור גם מ"ש דכיון דבעי למתני ומשלימות כו' לא ידענא מאי קאמר דגם מוהר"מ ב"ח בחינוך דהשלמה קמיירי וקאמר דגבי ט"ב ליכא חינוך דהשלמה אלא לשעות כמ"ש הרמ"ע מפאנו ז"ל דאי איכא חינוך דהשלמה בט"ב שנה או ב' קודם כיוה"כ הו"ל לרבא למתנינהו בהדי עוברות ומניקות ותינוקות שהגיעו לחינוך דהשלמה אלא ודאי ליכא חינוך דהשלמה גבי ט"ב דחיישינן לסכנה וזה ברור.

עוד ראיתי שכתב הרב הנז' נר"ו וז"ל וכד הוינן בה גם בתענית ט"ב מבואר כן בש"ס דבסוגייא דפסחים הנז' איתיה בברייתא אין בין ט"ב ליוה"ך אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר ומינה לענין חינוך שום והדבר קשה להרמב"ח שלא נרגש מזה והכריח להיפך מהאי סוגייא עכ"ל. ולא נהירא דאם כדבריו מאי קמ"ל רבא דעוברות ומניקות מתענות ומשלימות הא שמעינן ליה מהך ברייתא ואי לא שמיע ליה לרבא הך ברייתא תלמודא מיהא הול"ל תניא נמי הכי אלא ודאי דכיון דעוברות ומניקות איכא חשש סכנה הו"א דזה בכלל מאי דתני בברייתא שזה ספיקו מותר להכי איצטריך רבא לאשמועינן דאין עוברות ומניקות בכלל ספיקו דבריית' כי אם ספיקו של יום כבין השמשות ואין עוברות ומניקות בכלל ספק סכנה והשתא מדלא כייל רבא תינוקות בהדי עוברות ומניקות היינו משום דהתם איכ' למיחש טפי והרי זה בכלל ספיקו מותר וזה ברור לע"ד עוד ראיתי להרב שהביא ראיה היפך דברי הרמ"ע והרמב"ח מדאמרינן בתענית ד"ל ופסקו הטור בסימן זה דתינוקות של בית רבן בטלים בו ואם יש חינוך בלימוד ת"ת כ"ש בשאר עניינים עכ"ל. ולע"ד לאו מילתא היא ואשתמיט מיניה מ"ש הרב ט"ז בר"סי זה דביטול ת"ת לא מפני התינוקות הוא אלא מפני המלמד שהוא גדול ושמח בלימודם יע"ש ועוד דתענית איכא חשש סכנה כמבואר בדברי הרמ"ע ז"ל עוד ראיתי שתמה

על דברי מוהר"ם שאס' לספר ולכבס לקטנים בשבת שחל ט"ב בתוכה ממה ששנינו ביומא דע"ח גבי יוה"ך התינוקות מותרים בכולן חוץ מנעילת הסנדל ואמרו הטעם מפני דריבותיה דתינוק בהם יע"ש ואם ביוה"כ לא גזרו בהם רבנן איך יגזרו בט"ב אפילו בשבת שקודם ט"ב וכת' וצ"ל דלדעת מוהר"מ התם בתינוקות שלא הגיעו לחינוך כדעת הטור בסימן תרי"ו אך על מרן ק' דהכא כ' כמוהר"מ ובסימן תרי"ו כת' התם שהתינוקות מותרים בכולם ולא ביאר דהיינו דוק' בלא הגיע לחינוך וצ"ע עכ"ל ולא ידעתי מה ענין תספורת וכיבוס בגדי' לרחיצה וסיכה דשפיר איכא למימר דרחיצה וסיכה הוי ריבותיה דתינוק אבל תספורת דאינו בכל יום וכן כביסת הבגדים לאו ריבותיה ולהכי אסור אפי' קודם ט"ב.

עוד כת' רב אחאי הרב הנז' וז"ל דגם מדברי הטור בסימן תקנ"ט נראה שיש חינוך לתענית ט"ב שכת' דאין לברך על המילה בכוס ודעת התוס' שיברך ויתן לתינוק לשתות ולא חיישי' דאתי למסרך פי' יבא לשתות בלא זה כיון שאינו דבר קבוע יע"ש נראה בהדייא שנאסר התינוק לשתות מדין חינוך עכ"ל אין ספק דכוונת הטור במ"ש שמא יבא לשתות בלא זה דהכוונה שמא לכשיגדיל יבא לשתות ולא בעודו קטן שאם נאסר בעודו קטן משום חינוך לא היו מתירין לו חכמים אפי' משום מצוה אלא החששא היא שמא לכשיגדיל ישתה ג"כ כוס זה ולא יבחין דלא התירו לו עד עתה אלא מפני שהיה קטן וכ"כ התוס' בהדייא בשבת דקל"ט ד"ה וליתן כו' וכן כתוב בגירסת הטור שבספר ב"ח בהדייא פי' יבא לשתות כוס זה אף לאחר שיגדיל יע"ש.

עלה בידינו לענין הלכה דבמצוות דרבנן לפעמים אין חינוך לקטנים כגון לענין תענית בד' צומות וכן לענין שלא לבטלן מלימודם כשאביהם אבל והטעם מפני שהחינוך במצוות דרבנן קיל ומה"ט במגילה אין מוציאין את אחרים י"ח כמו שכת' הרמ"ע מפאנו ז"ל ולשאר מילי דרבנן איכא מצוה קצת לחנכן ודוקא אביו ואמו במצוה שהיא חייבת ולא ב"ד דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו כ"ש באיסורין ומצוות דרבנן וכמבואר מדברי מרן ומור"ם ז"ל בא"ח סימן שמ"ג ס"א יע"ש והר"ב בתי כהונה בספר כתיבת יד הביא דבריו הרב החסיד מופת הדור כמוהר"י אזולאי בס' ברכי יוסף א"ח סימן תרנ"ז ס"ג עלה ונסתפק אם יש חינוך לקטן במצות לולב גם בשאר ימי החג דהוו תרי דרבנן ולא תקון וכת' שיש לחלק בין זו לברכת המזון וחנוכה ופורים והביא ההיא דפ"ק דחגיגה ד"ו שכתבנו לעיל גבי קטן חיגר דמשמע מינה דבמצוה דרבנן קטן פטור מדין חינוך יע"ש.